

Tiranlığı sona erdirmek için kontrol listesi

Peter Ackerman ve Hardy Merriman

Günümüzde bir çok ölümcül çatışkı, devletler arasında değil aksine devletler içinde; despot liderlerin baskıladıkları toplumlarla karşı karşıya gelmesi şeklinde yaşanıyor. Baskılanan bu toplumların iki seçeneği olduğuna dair yaygın bir inanış var: tiranlığa boyun eğerek daha ılımlı bir şeye dönüşmesini ummak veya özgürlüğünü geri kazanmak için şiddetli bir ayaklanma başlatmak. Bu sınırlı bir bakış açısıdır ve sanılandan çok daha sık gerçekleşen (bazen “halk gücü” hareketleri veya şiddetsiz çatışkı olarak da adlandırılan) sivil direniş kampanyaları tarafından çürütülmüştür. 1900'lü yılların başlarında, her yıl yönetici güce meydan okuyan ortalama bir tane büyük sivil direniş kampanyası vardı.¹ Yurttaşların öncü olduğu bu hareketler 1972'den beri birçok demokratik geçiş sürecini ve jeopolitik açıdan önemli çatışkılarının sonuçlarını giderek daha fazla belirlemektedir. Buna rağmen karar alıcılar, akademisyenler, gazeteciler ve diğer ilgili gözlemciler, ısrarla sıradan insanların tiranlığı zayıflatma ve haklarını şiddet kullanmadan geri kazanma kapasitesini küçümsüyorlar.

Bir analitik kör nokta

2011'de Mısır, Tunus ve daha yakın zamanda 2014'te Ukrayna'daki ayaklanmalar, tabandan örgütlenen sivil direnişlerin gücüyle ve dönüştürme potansiyeliyle herkesi şaşkına çeviren örneklerdir. Bu ayaklanmalar benzersizdir çünkü kimse bu ayaklanmaların yaklaşmakta olduğunu fark etmemiştir. Sırbistan (2000), Gürcistan (2003) ve Ukrayna'daki (2004) “Renkli Devrimler”in geleceğini gören belki çok az insan Mısır ve Ukrayna'yı tahmin edebilmişti. Yıllar önce örgütlü sivil direnişin Filipinli diktatör Ferdinand Marcos (1986), Şilili diktatör Augusto Pinochet (1988), Polonya'daki Sovyet rejimi veya Günay Afrika'daki apartheid rejiminin (1992) düşmesinde belirleyici bir rol oynayabileceğini kimse öngörmemişti.

Uluslararası ve bölgesel uzmanlar bu ve diğer şiddetsiz çatışkılarını tarif etmekte zorlanıyorlar; sıklıkla sivil direnişin başarılı olanlarının, belli bir ülkede, belli bir zamanda, belli koşullara dayanan tarihsel aykırılıklar olduğu sonucuna varıyorlar. Sivil direnişlerin dinamikleri olaya özgü görüldüğü için bu dinamikler, toplumların farklı çeşitlilikteki baskıcı rejimlere karşı, tahakküm kurabileceklerine dair genel bir stratejinin kanıtı olarak kabul edilmiyor. Yine de dünyadaki tiranlar bu kördan rahatsızlık duymuyor. Halk gücü hareketlerinin, süre giden iktidarlarına karşı en büyük tehdit olduğu kanısına varmış bulunuyorlar.

Son on yıldır şiddetsiz çatışkılarının sayısının artmasıyla birlikte, demokratik değişimi destekleyenlerin, halk gücü hareketlerinin başarı nedenlerine ilişkin bilgilerini güncellemeleri kritik bir önem taşımaktadır. Şiddetsiz çatışkılar farklı bir çok olguyla birlikte işler çünkü iki temel gerçeklikten yararlanır: otoriter rejimlerin, kontrollerini sürekli kılmak için baskıladıkları toplumlarda geniş bir kitlenin itaatine ihtiyaç

Bu makale şurada yer almıştır: Mathew Burrows ve Maria J. Stephan (eds.), Is Authoritarianism Staging a Comeback?, Washington, DC: The Atlantic Council, 2015.

duymaları ve bu tür rejimlerde, herkesin (rejime) eşit biçimde sadık olmayışı.

Sivil direniş nasıl işler?²

Sivil direnişçiler bu iki gerçekliğe dayanarak, sistematik şekilde kitleleri itaatten uzaklaştırır ve şiddetsiz baskı uygular – bunu grevler, boykotlar, kitlesel eylemler ve diğer eylemler gibi taktiklerle, baskıcı bir sistemi sekteye uğratmak, haklara erişmek, özgürlük ve adalet için yaparlar. Sivil direnişe katılım çeşitlenir ve büyürse direnişçilere uygulanan baskı, sükuneti yeniden inşa etmeye yeterli olmaz, aksine bir geri tepme yaratması daha muhtemel olur.

Sekteye uğratma hali devam ettiğinde, hükümet ve diğer kurumlar (örneğin polis, ordu, medya, politik, bürokratik ve ekonomik birimler) içinde çatlaklar görülmeye başlar. Bu çatlaklar sıklıkla saf değiştirmeye doğru gider ve saf değiştirmeler katlanarak arttığında otoritenin yönetmek için ihtiyacı olduğu esas kapasite – maddi kaynakların, insan kaynağının, kişilerin becerileri ve bilgisinin, enformasyon alanının kontrolü ve yaptırım uygulama kapasitesi- yıkıma uğramış olur. Talimatları yerine getirecek bir emir komuta zincirinin yokluğunda tiranların seçeneği kalmaz ve sürdürülen şiddetsiz basınç sonucu, buldukları pozisyonu terk etmek zorunda kalırlar. Sıklıkla yaşanan da köklü bir değişimdir.

Koşullar mı, Beceriler mi?

Sivil direnişlerin sayı ve etkilerinin artmasıyla birlikte, bu direnişlerin sonuçlarını belirleyen faktörlerin ele alınması önemli bir hale gelmiştir. Hareketin mi, yoksa otoriter (rejimin) mi kazanacağını, çatışkının başlamasından önceki koşullar mı belirler? Veya taraflardan birinin zaferini, çatışkıyı derinleştirirken yapılan stratejik seçimler ve beceriler mi belirler?

(Parçası olduğumuz) Uluslararası Şiddetsiz Çatışkı Merkezi'nin (International Center on Nonviolent Conflict) misyonunun önemli bir bölümü, bir (sosyal) hareketin gidişatının ve sonuçlarının, koşullardan ziyade her şeyi hesaba katma becerisiyle belirlenebileceğini öne sürmektir. Karşıt tarafın şiddet kullanma eğilimine özellikle odaklanıldığında (her şeyi hesaba katma becerisi) genellikle kayda değer bir geri-itmeye neden olur. “Şiddetsiz direniş sadece tehlikesiz veya ılımlı karşıtlar karşısında işe yarar” argümanı sıklıkla tekrarlanır ama Güney Afrika'da apartheid rejiminin, Şili'deki Pinochet'in, Filipinler'de Marcos'un veya Polonya'daki komünist rejimin yenilgisi kolaylıkla unutulmaktadır. Daha yakın zamandan örnekler ise Mısır'da Hüsnü Mübarek ve Tunus'ta Ben Ali'dir. Bu rejimlerden hiç birinin ılımlı, tehlikesiz veya şiddetli baskı araçlarını kullanmaya isteksiz oldukları söylenemez.

Bu niteliksel örnekler sayısal analizle de desteklenmiştir. 2008'te Freedom House örgütü, 1975-2006 yılları arasındaki 64 örnekte otoriter hükümetlerin dönüşümü sırasındaki yapısal faktörleri ve bunların sivil direnişe etkilerini inceleyen bir araştırma çalışması yayımladı. Bu araştırmadan çıkan bazı temel sonuçlar şunlardı:

... araştırmada incelenen politik veya çevresel faktörlerin

hiçbirinin sivil direniş hareketlerinin kazanmasına veya kaybetmesine herhangi bir etkisi yoktu... Yurttaş hareketlerinin başarı olasılığı gelişmiş, refah toplumlarında olduğu kadar daha az gelişmiş, ekonomik olarak yoksul ülkelerde de aynıdır. Araştırma ayrıca etnik veya dini kutuplaşmanın, birleşik bir sivil muhalefeti ortaya çıkartacak olanaklar üzerinde büyük bir etkisi olmadığını bulmuştur. Rejim türünün de sivil direnişin daha geniş çaplı destek bulmasında önemli bir etkisinin olmadığını bulmuştur.³

Araştırmada incelenen faktörler arasında, sivil direniş hareketlerinin çıkışlarında ve sonuçlarında istatistiksel olarak belli bir etkiye sahip olan tek faktör, hükümetin merkezileşmesidir. Yazarlar şöyle ifade ediyor:

Araştırma, yüksek seviyeli bir merkezileşme ile otorite rejimine meydan okuyan sağlam bir sivil hareketin oluşması arasında bir ilişki olduğunu öne sürüyor. Bunun zıddının da olabileceği doğru olarak kabul ediliyor: hükümetin ademi merkezileşmesi ne kadar yüksek seviyedeysen, başarılı bir sivil hareketlenmenin oluşma olasılığı o kadar düşüktür.⁴

Nitekim, sivil direniş hareketlerinin gidişatını etkileyen çevresel bir faktörün varlığını araştırma bulmuş olsa da genel bulgular, çatışmaların sonuçlarını belirleyen koşullar olduğu savını güçlü bir şekilde çürütüyor.

Üç yıl sonra 2011'de ödül kazanmış bir kitap olan *Sivil Direniş Neden İşler: Şiddetsiz Çatışmanın Stratejik Mantığı*'nda akademisyen Erica Chenoweth ve Maria Stephan titizce, 1900 ve 2006 yılları arasında görevde olan hükümetlere meydan okuyan 323 şiddetli ve şiddetsiz kampanyayı analiz ettiler.⁵ Çığır açan bulguları, şiddetsiz kampanyaların başarı oranının %53 iken şiddetli direnişlerin başarı oranının %26 olduğunu gösterdi.⁶ Ayrıca devlet baskısının ve diğer yapısal faktörlerin sivil direniş kampanyasının başarı resmini belirlediğini (çoğunlukla varsayılanın aksine – şiddetli devlet baskısı durumlarında başarı oranı sadece %35'e geriliyor), yapısal koşulların hareketin sonuçlarında belirleyici olmadığını buldular.⁷ Verileri derinlemesine değerlendikten sonra “veriler gösteriyor ki çoğu insanın şiddetsiz kampanyaların başarısızlığıyla ilişkilendirdikleri çevresel koşullardan bağımsız olarak, sivil direnişler çoğunlukla başarılı olabiliyor” sonucuna vardılar.⁸

Bu sonuçlar, sivil direnişin dayandığı bilgiler hakkındaki yanlış kanıları ortaya çıkarmıştır. Beceriler ve stratejik seçimler, çatışmaların ulaşabileceği sonuçları belirlemede koşullardan çok daha fazla öneme sahiptir. Tiranlık karşıtlarının aldığı ilk strateji temelli kararın, mücadelenin nasıl yapılacağı olduğu düşünülürse bu aslında şaşırtıcı değildir. Eğer dış koşullar, sonucu etkileyen temel faktör olsaydı tiranlıkla mücadele eden insanların nasıl mücadele edeceklerine dair verdikleri stratejik seçimin önemi kalmazdı; şiddetli ve şiddetsiz çatışmaların başarı oranları ve bir çok vaka aynı olurdu.

Ama veriler bunu göstermiyor. 1900 – 2006 arasında halk gücü hareketleri iki kat fazla başarılı olmuşlar ve yakın geçmişteki vaka araştırmaları da bu başarı oranları arasındaki farkın değişmediğini gösteriyor.⁹ Bazıları buna sivil direnişçilerin kazanması kolay mücadeleler seçtiklerini söyleyerek karşı çıkabilir ama Chenoweth ve Stephan bu argümanı gözeterek şunu göstermişlerdir: " ...şiddetsiz kampanyaların büyük çoğunluğu otoriter rejimlerde ortaya çıkmıştır... hatta hükümete karşı yapılan barışçıl muhalefetin bile ölümcül sonuçları olabileceği otoriter rejimlerde."¹⁰

Nobel ödüllü ekonomist Thomas Schelling, 50 yıl önce yazdığı "Ulusal Bir Savunma Olarak Sivil Direniş: Saldırıya Karşı Şiddetsiz Eylem" adlı kitabında yazdığı bir bölümde şöyle bağlamıştır:

Tiranlar ve ona boyun eğenler bir şekilde simetrik pozisyondadırlar. İstedığı bir çok şeyden dolayı halkı, tiranı kabul etmeyebilir – bunu yapabilirler; eğer işbirliğini reddedecek disiplinli örgütlenmeleri varsa. O da halkını istediği tüm şeylerden dolayı tanımazabilir – bunu da emrindeki güçleri kullanarak yapar... Bu her iki taraf için de bir pazarlık durumudur; eğer bir taraf yeterince disiplinli ve örgütlüyse diğer tarafın istediği çoğu şeyi reddedebilir ve geriye kimin kazanacağını görmek kalır.¹¹

Schelling'e göre sivil direnişçilerin seçtikleri taktiklerin bedeli ve kazanımları vardır; aynı şey otoriter karşıtın kullandığı taktikler için de geçerlidir. Kazanan, bu bedelleri ve faydaları kendi tarafı için en etkili biçimde dağıtan taraf olur. Becerikli sivil direniş lideri, taraf değiştirmeyi çoğaltacak aksatmalar yaratmayı ister ve ideal olarak küçük aksatmaların büyük yer değiştirmelere neden olabileceği taktikleri kullanmak ister. Becerikli otorite ise daha güçlü itaate ihtiyaç duyar, sıklıkla şiddet yoluyla bunu yapar; ideal olarak az şiddet kullanıp maksimum itaat ister. Otorite karşısında artarak çoğalan yer değiştirmeler, kimin kazanacağını belirler.

Kontrol listesi

Sivil direniş hareketlerinin sonuçlarına en çok etkiyi yapan stratejik seçimlerse, o zaman farklı hareketlerde görülen, başarıyı tanımlayan beceriler ve seçenekleri saptayabilmek gerekir. Hareketin bir çok yönü analiz edilebilir ama değişkenleri özlerine doğru ayırdığımızda, başarılı sivil direniş hareketlerinin üç temel özelliği olduğu ortaya çıkıyor:

1. İnsanları birleştirebilme marifeti
2. Operasyonel planlama
3. Şiddetsiz disiplin

Bu özellikler bir sivil direniş hareketinde bulunduğu hareketin başarısında önemli etkiye sahip üç güçlü eğilimin ortaya çıkmasına zemin hazırlıyor. Bu eğilimler;

1. Sivil direnişe sivillerin katılımının artması

2. Baskının tesirinin azalması ve geri tepmenin artması
3. Hareketin karşısında taraf değiştirmelerin artması

Bu üç özellik ve eğilimi birlikte “Kontrol Listesi” olarak ele alıyoruz. Bu özelliklere ve eğilimlere ulaşmanın, bir hareketin başarıya ulaşma olasılığını güçlü bir şekilde arttırdığına inanıyoruz. Bu bağlamda kontrol listesi belli bir sonucu garantileyen bir formül değil, bunun yerine kişilerin düşüncelerini örgütlemek ve etkisini arttırmak için yardımcı olan bir çerçevedir.

Bu amaçla kontrol listesinin bir fonksiyonu da bir çatışkı sırasında yerleşebilecek dağılma duygusunu kesmektir. Karmaşıklık herhangi bir sivil direniş hareketinin karşılaştığı en büyük zorluklardan biridir ve çatışkının sisleri arasında hangi faktörlerin karar alırken önem taşıdığını ayırt etmeyi zorlaştırabilir. Bir aktivist veya dışarıdan bir gözlemci, bir hareketin ilerleyişini değerlendirmek istediğinde, kontrol listesindeki üç özellik ve eğilimin varlığını sorgulamak; hareketin o anki durumu, güçleri, zayıflıkları ve başarısı için gerekenleri değerlendirmeye güçlü bir temel sağlayacaktır.

Kontrol listesini aşağıda detaylandırdık:

1. İnsanları birleştirebilme marifeti

Otoriteler, böl ve yönetin usta uygulayıcılarıdır ve onlara meydan okuyanlar, birliği yaratma konusunda çok daha usta olmalıdırlar. Bir sivil direniş hareketi için, birlikteliğin inşası ve korunması çok yönlüdür ama en önde gelen yön, kapsayıcı ve paylaşılan bir vizyonun geliştirilmesidir. Bunu başarmak, hareket örgütleyicilerinin mobilize etmek istedikleri toplumda yaşanan rahatsızlıkları, arzuları, kültürü ve değerleri hakkında derin bir bilgiye sahip olmalarını gerektirir. Bu bilgi, insanları mobilize edecek, geniş çaplı desteği sağlayacak vizyonun geliştirilmesi ve iletilmesi için gerekli temeli oluşturur. Etkili vizyonlar, sıradan insanların kişisel deneyimleri ve duygularında yankı bularak onları kolektif sivil direnişe katılıma çağırır.

Birliğin inşasında diğer bir önemli nokta ise bir lider ve meşru olan bir örgütsel yapının bulunmasıdır. Hareketlere katılım gönüllüdür ve buna bağlı olarak liderlerin mobilize olan toplum üzerinde resmi bir emir ve kontrol otoritesi yoktur. Bu da bir harekette kararların alınması gerektiği, mobilize olması beklenen insanların meşru olduğunu hissettiği şekilde bu kararların uygulanması gerektiği anlamına gelmektedir. Her hareket bunu kendine özgü bir şekilde yapar – bazıları daha hiyerarşik, bazıları daha merkezi olmayan bir şekilde ve bazıları da her ikisini aynı anda kullanarak yapar. Bir hareketin öne çıkan lideri ve örgütsel yapısından bağımsız olarak, sosyal hareketlerde farklı liderlik ve bir araya gelme biçimleri bulunur. Her bireysel veya ulusal çapta karizmatik lider için, koalisyon yaratmada, müzakerede ve farklı grupları bir araya getirmede çok yetenekli birçok yerel lider bulunması gerekir. Ülkenin farklı bölgelerinde, farklı grupları temsil eden, farklı düzlemlerde (ulusal veya yerel) çalışan çeşitli liderlerin hünerleri, uzun vadeli bir birlikteliği kalıcı kılan şeydir.

Sivil direnişteki birlikteliğe dair bahsedilen bu hususların 1980'lerde Günay Afrika'da anti-Apartheid hareketinde kullanıldığına dair kanıtları görebiliriz. Yüzlerce sivil yerel

grup, o yıllarda ortaya çıkarak temiz su, hizmetlere erişim gibi kentsel talepleri savunmuşlardı. Aynı zamanda apartheida son vermek ve ulusal uzlaşmaya erişmek için ortak bir vizyon altında bir araya gelmişlerdi. Birleşik Demokrat Cephe (United Democratic Front) içinde birleşen bu sivil grupların, yerel sorunlar için merkezi olmayan taktikleri (ör. Tüketici boykotları) etkili biçimde uygulayan yerel liderleri vardı. Bu yerel liderler aynı zamanda daha geniş örgütlenme yapısıyla ve ulusal hareket liderliğiyle iletişim halinde olup işbirliği yapmaktaydılar.

2. Operasyonel planlama

Etkili sivil direniş mücadelesi, genelde farz edilenden çok daha karmaşıktır. İnsanlar sivil direnişi düşündüklerinde akıllarına gelen resim, protestodur. Ama protesto, kelimenin tam anlamıyla var olan yüzlerce taktikten sadece birisidir. En etkili hareketler hangi taktiğin seçileceğini, ne zaman, nerede, nasıl, kim tarafından uygulanabileceğini, arkasından neyin kullanılabileceğini anlamış hareketlerdir.

Bu soruları doğru biçimde cevaplayabilmek için; hareketin, karşıtın gücünün, zayıflıklarının, imkanlarının ve tehditlerin, çatışkının bulunduğu çevrenin, çatışkını etkileyebilecek nötr veya bağımsız tarafların (Uluslararası kamuoyunun üyeleri de dahil olmak üzere) detaylı bir analizine dayalı planlama yapılmalıdır. Bu bilgilerden yola çıkarak hareket; etkili kısa, orta ve uzun vadeli hedefler ile ilgili operasyonel planlar geliştirebilir. Bu planlar zaman içerisinde tabandaki olaylara yönelik yanıtlara evrilecektir (planların tümünde olduğu gibi). Bu yüzden bir hareketin katılımcıları için planlama süreci ve zihniyet, belli bir planın geliştirilmesinden çok daha kritiktir.

Bu arada bir çatışmada becerilerin ve koşulların net bir şekilde kesiştiğini gördüğümüz yer operasyonel planlamadır. Operasyonel planlamanın temeli, hareketin karşılaştığı - lehine veya aleyhine – koşulların değerlendirilmesidir. Daha sonra hareket, lehine olan koşullardan faydalanır; aleyhine koşulları beceriler ve stratejik seçimlerle aşar, dönüştürür veya atlatır.

Operasyonel planlamaya dair iyi bir örnek 1980lerde Polonya'daki Dayanışma Hareketi'nde görülebilir. Güçlü yanlarını ve olanaklarını bilerek işçiler, bağımsız işçi sendikaları için güçlü ve politik olarak gerçekçi bir talep yarattılar (komünist rejimin bitirilmesi gibi ulaşılamayacak bir amaç çağrısı yapmaktan imtina ettiler). Karşıtın ekonomik zayıf noktaları ve meşruiyet sorunlarına karşı işçi örgütlenmelerine ve farklı işçi grupları arasında dayanışma gibi güçlü yönlerine konsantre oldular; iş yerlerini işgal türü grevler gibi (ilk yıllarda denedikleri ve onları baskıya karşı zayıf kılan iş yerleri dışarısında eylem yapmak yerine) etkili taktikler seçtiler. Bu, işçilerin alternatif kurumlara olan inancı ile – on yıl önce şehirler arasında iletişimi kolaylaştırmak için geliştirilmiş olan - özellikle yayın basmak ve bağımsız gazeteler çıkarma yoluyla büyütüldü. Bir stratejik amaç, uygun bir hedef (karşıt), olanakları dahilindeki uygun taktikler (bir işgal grevi ve alternatif kurumları kullanma) seçerek Dayanışma Hareketi çatışkı çevresini etkili biçimde idare etti, karşıt koşulları aştı ve demokratik bir Polonya devleti nihai amacına doğru ilerledi ki bu 1989'da elde edildi.¹²

3. Şiddetsiz Disiplin

Şiddetsiz disiplini korumak – direnişçilerin provokasyona rağmen şiddetsiz kalabilme becerisi – sivil direnişin işlevsel dinamikleri için merkezidir. Şiddetsiz disiplinle hareketler sivil katılımı maksimum seviyeye çıkarabilir, karşıtın baskısının maliyetini arttırabilir, baskının geri tepme olasılığını yükseltebilir. Ayrıca karşıtın ana destekçilerinden taraf değiştirmeleri sağlamak çok daha mümkündür. Chenoweth ve Stephan'ın araştırması gösteriyor ki bu faydalar, şiddetli ve sivil direniş kampanyaları arasındaki başarı oranı farkına belirgin biçimde etki ediyor.¹³

Şiddetsiz disiplini elde etmek için hareketlerin, çatışmaya karşı mücadelede sivil direnişin etkili bir araç olduğuna güvenmeleri gerekmektedir. Sivil direnişin nasıl işlediği hakkında bilgi ve tarihsel kayıtlar, etkili stratejilerin kazandırdığı zaferler, sivil direnişin işe yaradığını gösteren örnekler bu anlamda yardımcı olabilir. Hareketler ayrıca bir kültür ve model kurarak şiddetsiz disiplini güçlendirir ve bu sayede bu disiplini idame ettirebilirler. Örneğin Sırbistan'da Slobodan Miloşeviç'i deviren Otpor hareketi sistematik olarak yeni üyelerle çalışıp sivil direnişin nasıl işlediğini ve neden şiddetsiz kalmanın önemli olduğunu aktardılar.

Bu tür çabalar bir hareketin şiddetsiz kalma konusunda etik tartışmalar yapmasını gerektirmez ama insanlar, geçmiş vakaları da hatırlayarak (mesela son trajik örnek olan Suriye) şiddetsiz disiplinin pratik faydalarını pekiştirmelidirler. Sabırsızlık veya sivil direnişe olan güvensizlik, şiddetli taktiklere kaymaya neden olur ki bu da feci sonuçlara yol açar.

4. Sivil direnişe sivil katılımın arttırılması

Sivil direnişe yüksek sayıda sivil katılım, hareketin başarısı için muhtemelen en fazla öngörülen unsurdur.¹⁴ Bir otoriteye karşı rızasından ve itaatinden ne kadar çok insan vazgeçerse, otorite o kadar çok zayıflayacağından ve kontrolde kalma çabalarının maliyeti o kadar artacağından, bu akla yatkındır. Buna ek olarak inanıyoruz ki sivil katılımın artması baskının geri tepme olasılığını arttırır. Sayısal kanıtların gösterdiğine göre de yüksek sivil katılım, karşıtın destekçileri arasından taraf değiştirmelerin yaşanması olasılığını da arttırmaktadır.¹⁵

Yüksek sayılarda sivil katılımın önemine dair; Mısır ve Tunus'ta 2011 devrimleri farklı demografik grupların – kadın ve erkek, dini ve laik gruplar, genç ve orta yaşlılar ile yaşlılar, alt ve orta sınıf işçiler, kentli ve köylü nüfus - geniş desteğiyle yaşandı. Tersine 1989'daki Çin öğrenci hareketi ve 2009'da Yeşil Hareket milyonları mobilize etti ve manşetleri kapladı ama ikisi de koydukları amaçlara erişemedi çünkü hiç biri ilk baştaki demografik tabanından farklı olan bir geniş çaplı sivil katılımı dahil edecek biçimde büyümedi.

Sivil direnişte yüksek seviyelerde katılımı sağlama, kontrol listesindeki ilk üç maddenin uygulamasının doğal sonucu olarak gelişir. Birleştirici bir vizyon kohezyon (bağlılık, uyum) inşasına yardımcı olur ve mobilizasyonu arttırır. Operasyonel planlama, güveni yavaş yavaş arttırırken insanların farklı risk toleransı, uygun

zamanları, hareket için feda etme kapasitelerine alan sağlayan bir taktik dizisi sağlar. Etkili bir strateji; fakirler, zenginler, gençler, yaşlılar, bir şey yaparken arada olan herkes için küçük veya büyük seviyede hareketi destekleyebilecekleri opsiyonlar sunar. Şiddetsiz disiplin, herkesin katılabileceğini güvence altına alır (silahlı direnişlerde sadece bedenen güçlülerin katılımının tersine) ve şiddetsiz araçlar, toplumun her kesimine çok daha fazla hitap eder.

5. Baskının etkisini azaltma ve geri tepmeyi artırma

Otoritenin en güçlü araçlarından biri baskıyı uygulama kapasitesidir. Etkili hareketler, baskının tesirini nasıl azaltacaklarını ve maliyetini nasıl arttıracaklarını öğrenirler. Bunu yaptıkları yollardan biri kesin risk değerlendirmesi ve taktiksel seçimdir çünkü her taktik aynı baskı riskini taşımaz. Büyük sokak gösterileri gibi merkezileşmiş eylemler daha çok baskıya maruz kalabilir, tüketici bojkotları, evde kalma grevleri, okula hastalık bahanesiyle gitmemeler veya kamusal alanda küçük sembolleri anonim olarak yazılama gibi merkezi olmayan eylemler bir rejimin baskı uygulayabileceği çok daha zor eylemlerdir. Çünkü bazı taktiklerin katılımcıları (ör. Tüketici bojkotları) çok belirgin değildir (bir kişiye bakarak bir ürünü bojkot edip etmediğini söyleyemezsiniz) veya suçu işleyenler dağınıktırlar ve inkar edebilirler (ör. Evde kalma grevlerinde* polisin ev ziyaretleri yaparak her işçinin ve katılımcının hasta olup olmadığını kontrol etmesi gerekir ki katılımcı o gün gerçekten hasta olduğunu iddia edebilir).

Şili'de 1983'te Augusto Pinochet diktatörlüğüne karşı çıkan politik muhalifler, baskıyla baş etme yolunu bulmak zorundaydılar. Toplu tutuklamalar, infazlar, işkence ve kaybetmeler insanların örgütlenmeye korkması veya bir araya gelmemesi anlamına geliyordu. Nisan ayında bakır madencileri Santiago dışında bir grev çağrısı yaptılar ama Pinochet grevin başlamadan önce madenlerin çevresine ordusunu göndererek kan akıtmayla/öldürmeyle tehdit etti. Bu tür bir baskıyla karşılaştıklarında işçi liderleri grev çağrısını iptal etti ve onun yerine ulusal protesto çağrısı yaptı. Bu protestoda rejime karşı çıkan ve protestoya katılan herkes yavaş çalışacak, yavaş yürüyecek, yavaş sürececek ve akşam saat 8'de tencere tava çalacaktı.¹⁶ Bu eylemlere eş benzeri görülmemiş geniş bir katılım oldu ve bu katılım sayesinde bu eylemler için her ay çağrı yapılabilirdi. Pinochet'in yönetiminin mihenk taşı olan püskürtme ve korku katmanını kırma yolunda atılan ilk büyük adımdı. Bu eylemler katılımcılar için kabul edilebilir bir düşük riske sahiptiler ve zapt olunamazlardı – Pinochet'in güvenlik güçlerinin bu tür geniş katılımlı merkezi olmayan taktiklere verecek bir yanıtı yoktu.

Baskının tesirini azaltma veya maliyetini arttırma ve geri tepme olasılığını arttırma konusunun diğer bir boyutu; apolitik kavramlarla şikayet konularını net şekilde ifade etmeyi (göstericiler, bir rejimin düşmesine karşı olarak temiz su ve güvenli mahaller taleplerinde bulunurlar), arka arkasına gelen liderler arasında belirgin hatlar çizmeyi, bir hareketin katılımcıları ile yerli ve uluslararası gruplar arasındaki sosyal mesafe için köprü olmayı içerir. Bu sayede harekete karşı yapılan baskının geri tepmesi çok daha

* Ç.N. Evde kalma grevi bir işte çalışanların toplu veya bireysel olarak hastalık bahanesiyle işe gitmeyip grev yaptığı grev türüdür.

muhtemel olur.

6. Bir hareketin karşıtından taraf değiştirmeleri arttırma

Sivil direniş zamanla ilerleme gösterirken sıklıkla, karşıtın aktif ve pasif destekçileri arasından taraf değiştirmelere ve bağlılıkların bozulmasına neden olur. Örneğin hükümetteki yasa yapıcılar ve muhafazakarlar birbirlerini sosyal ortamlarda kontrol etmede zorlanmaya başlayabilirler. Ekonomik çıkarları olanlar yani iş dünyası devlete, hareketin taleplerini karşılayıp işe devam etme konusunda baskı uygulayabilir. Asker, polis, bürokrat gibi rejim uygulayıcıların bağlılıklarında bozulmalar yaşanmaya başlayabilir. Muhtemelen hareketin talepleriyle akılları çelinmiş, rejimden bıkmış veya sivil direnişe katılan aile üyeleri ve arkadaşları olduğu için taraf değiştirmişlerdir. Rejime sempatik yaklaşan elitler bile rejimin sürdürülebilirliğinden şüphe etmeye başlayıp sivil direniş başarılı olursa tarihin yanlış tarafında bulunma riskine karşı tarafsız bir konuma gelebilir.

2004'te Ukrayna Turuncu Devriminde muhalifler güvenlik güçleri arasındaki iletişim kanallarını emekli ordu subayının aracılığı sayesinde arayıp buldular.¹⁷ Muhalifler, eylemleri ile zamanla şiddetsiz ve makul olduklarını kanıtladılar; güvenlik güçlerini halk için ve halkın iyiliğine hizmet etmeye çağırdılar; arkadaşlık etme, sloganlar ve eylemler (eylem polisine gül vermek gibi) ile sosyal mesafeyi kapattılar; rejimin yolsuzluklarını ortaya çıkardılar ve son olarak güvenlik güçleri arasından taraf değiştirmelere neden oldular. Baskıyı uygulama zamanı geldiğinde bir çok Ukraynalı asker ve polis tarafsız bir pozisyonda durdular. Bu benzer şekilde Miloşeviç kontrolündeki Sırbistan'da da oldu. Güvenlik güçleri, açıkça belirtmeden rejimin emirlerini şevkle yerine getirmeye bir son verdiler. Otpor hareketinin 5 Ekim zirve gününde Belgrad kalabalığı üstüne kimyasal dağıtıcı madde atmakla sorumlu bir helikopterdeki polis görevlisi; kalabalığı net şekilde gören bir açısı olmadığını, - güneşli bir gün olmasına rağmen - hava görüşünün net olmadığını söyleyerek bunu yapmayı reddetti. Daha sonra konuştuğunda o gün o yerde kalabalığın arasında ailesinden kişilerin olabileceğini ve bu yüzden emirleri yapamayacağını hissettiğini söyledi.¹⁸

İster ikna yoluyla ister kişisel çıkar nedeniyle olsun buna benzer taraf değiştirmeler çoğunlukla bir sivil direniş hareketiyle katalize edilen uzun soluklu bir sürecin sonucudur. Daha önceki iki kontrol listesi eğiliminde olduğu gibi bu eğilim bir hareketin birlikteliği, planlama ve şiddetsiz disiplini somutlaştırmasından çıkar. Veriler gösteriyor ki farklı kesimlerin yüksek sayıda katılımı, taraf değiştirmelerin artmasına doğrudan etki eder. Birlik, planlama ve şiddetsiz disiplin geniş ve yüksek sayıda katılımı sağlar. Özellikle şiddetsiz disiplin, taraf değiştirmelere teşvik için önemlidir. Hareket, şiddetsiz kaldığı ve şiddetli başkaldırıya dönüşmeyi (2011 yılında Suriye'de trajik vaka) önlediği sürece bir gün daha mücadele için yaşar ve taraf değiştirme olasılığı için kapıları açık tutar. Rejim içerisinde sadakat değişimi yaşayabilecekler, şiddetli bir başkaldırıyla tehdit edilmiyorlarsa taraf değiştirme potansiyelleri, otoriter rejimin güç yapısındaki bütünlük için bir tehdit olmaya devam eder.

Dış etkenler için çıkarımlar

Bu kontrol listesi sadece muhalifler için kullanışlı değildir. Diğer politik destek grupları da bu tür çatışkılarla ilişkili performanslarını geliştirmek için uygulayabilirler.

Örneğin kontrol listesi gazetecilere sivil direnişi daha kapsamlı haber yapmaları konusunda yardımcı olabilir. Eğer gazeteciler bir çatışkıya nüfuz eden analizler yapmak istiyorsa kontrol listesi bu durumda onlara, 2014'te Kiev'de molotof kokteylinden yanan bir hedefin önüne şiddetin daha da kötüleşebileceği gibi spekülasyonlar yapacak bir muhabir koymanın, çatışkıyı yönlendiren güçleri aydınlığa kavuşturamayacağını işaret eder. Ama bir hareketin birliği ve planlaması, şiddetsiz disiplinin yıkılmasının kaynakları, sivil katılımın artması, hareket üzerindeki baskının azalan etkisi, güvenlik güçlerinin emirlere uyup uymaması, hata yapmak şöyle dursun üstün bir analiz sağlayacaktır. İş dünyasındaki destek kaybının kavrayışını da buna eklersek, Ukrayna cumhurbaşkanı Yanukovich'in bu yıl 21 Şubat'ta rejim tarafından uygulanan en kötü şiddetin geri tepmesinden bir kaç saat sonra neden kaçtığı konusu netleşir. Doğru ipuçlarına önceden bakılırsa bu tür gelişmeler daha iyi öngörülebilir.

Kontrol listesi 2011'in son yarısında siyasetçiler tarafından dikkate alınsaydı, Suriye'de Asad rejimine karşı kazanabilecek bir sivil direnişe dair önemli olanakları gösterebilirdi. Orduda rejimden uzaklaşan, devam eden sadakat değişiklikleri, (sadece Sünni askerlerin değil) zafer için en iyi umut olarak görülebilirdi. İş dünyasındaki üyelerin desteklerini çekmeleri diğer bir göstergiydi. Bunların ışığında 2012 başlarında Özgür Suriye Ordusu'nun Asad'ın kalan Alevi ordusuna karşı savaşma cesareti ters tepme veya öyle değilse de bir trajedinin gelişi olarak görülebilirdi.

Kontrol listesi özellikle yerli halk gücü hareketlerine, dış yardımın yöntemi ile ilgili kurallar geliştirme konusunda yardımcı olabilir. Örneğin kontrol listesindeki ilk üç özellik beceri temellidir ve güçlü bilgi değiş tokuşuyla büyütülebilir. Uluslararası İnsan Hakları Beyannamesi'nin 19. maddesi altında tiranlar, sınırlar arasında bilgi akışını yasaklayamazlar veya bilgilerini muhaliflerle paylaşan insanları cezalandıramazlar. Bu kontrol listesindeki tüm altı madde, üç becerinin ve üç eğilimin işlenmesini kolaylaştırmak için teknolojik yeniliklerin nasıl kullanılabileceğine dair düşünceleri yeşertebilir.

Geleceğimizi Şekillendirecek Çatışkılar Ve Kontrol Listesi

Şiddetsiz çatışkıların cereyan ettiği çevreler çok karmaşıktır; sivil direnişçiler – kazanmak için strateji dahilinde bir takım taktikleri sıralamak için taban örgütlenmesi koordinasyonu gerekli – sıklıkla bir dezoriyantasyon hissi deneyimlerler. Söz konusu olan insanların hayatlarıyla ve özgürlükleriyle ilgili ise doğal olarak yanlış karar verme korkusu bir tiranın aradığı pasifliğe işaret edebilir ve tiranın zarar görmezlik illüzyonunu sağlamlaştırır.

Kontrol listesi, muhaliflerin bu dezoriyantasyon hissinden kurtulmalarına ve ileri doğru gitmelerine yardımcı olabilir. Birileri, çok fazla değişkenin olduğu bir oyunda

tiranlığa son vermek için kontrol listesinin çok basit kaldığını; gelecek çatışkılar esnasında kritik karar alışların değerlendirilmesi, o zamana ve yere özgü faktörlerin dikkatlice incelenmesi gerektiğini öne sürebilir.

Lakin kontrol listesi bir durumdaki spesifik faktörlerin yok sayılmasını önermiyor bunun yerine bu faktörlerin, hareketlerin nasıl ve neden kazanabileceğini açığa çıkaran daha geniş stratejik çerçevenin bağlamı içinde anlamayı öneriyor. Çeşitli bağlamlar içinde kontrol listesinin önemini araştıran Atul Gawande şöyle yazıyor:

Kontrol listesi herkesi, hatta deneyimli olanları, idrak ettiğimizden çok daha fazla görevde başarısızlığa karşı savunabilir gibi görünüyor. Bir tür kavramsal açılım sunuyorlar. Hepimizin özünde olan zihinsel akışı yakalıyorlar – anıların akışı ve dikkat ve bütünlük...¹⁹

Bilginin herhangi bir bireyi aşması gerektiği ve öngörülemezliğin hüküm sürdüğü - gerçek karmaşanın koşulları altında... [etkili kontrol listesi] aptal ama kritik şeylerin gözden kaçırılmamasını sağlar ve... insanların konuşması ve koordine olmasını güvence altına alır... nüansları ve öngörülemezlikleri bildikleri en iyi şekilde yönetmeyi sağlar.²⁰

Kimin üstün geleceği konusunda kontrol listesi, son gösterge olmayabilir: tiran mı sivil direnişçi mi? Yine de kontrol listesi, yurttaşların özgürlük taleplerinin, otoriter bir sistemin siperlerini nasıl aşabileceğini anlamak için kritik ve devam eden bir dizi gösterge olarak hizmet edebilir.

Sonnotlar

¹ Erica Chenoweth ve Maria Stephan'ın araştırmasına dayanarak. Bu araştırmada 1900-2006 yılları arasında dünyada ölkelerinde hükümet değişimi arayan 105 sivil direniş kampanyası tanımlanmıştır.

Chenoweth, Erica ve Maria Stephan. 2011. *Why Civil Resistance Works: The Strategic Logic of Nonviolent Conflict*. New York: Columbia University Press. s.6

NAVCO 1.1 verileri řu linkte mevcut
http://www.du.edu/korbel/sie/research/chenow_navco_data.html

² How Freedom is Won: From Civic Resistance to Durable Democracy araştırmasındaki 1972-2005 arasında analiz edilen 67 demokrasiye geçiş vakasına dayalıdır. Yazarlar şunu bulmuştur:

“Sivil direnişlerin gücü, 67 geçişin 50'sinde veya geçişin, bir diktatörlüğün düşmesiyle ve/veya çok uluslu devletlerin dağılmasıyla yeni devletlerin çıkması durumlarında yüzde 70'in üzerinde yönlendirici temel faktördü, Sivil direnişin temel strateji olduğu 50 ülkenin (ör. ya sivil güçlerle yürütülen geçişlerin olduğu ülkeler ya da hem sivil güçlerin hem gücü elinde tutanların belirli ölçüde girdi sağladığı karışık geçişlerin bulunduğu ülkelerde) hiçbiri özgür ülkede değildi: 25'i kısmen özgürdü, 25'i özgür değildi. Bugün (2005'te) geçişten yıllar sonra bu ülkelerin 32'si özgür, 14'ü kısmen özgür ve sadece 4 tanesi özgür değil.”

Ackerman, Peter, ve Adrian Karatnycky. 2005. *How Freedom is Won: From Civic Resistance to Durable Democracy*. Washinhton, DC: Freedom House. Sayfa 6-7.

³ Marchant, Eleanor, Adrian Karatnycky, Arch Puddington, ve Christopher Walter. 2008. *Enabling Environments for Civic Movements and the Dynamics of Democratic Transition*. Freedom House özel rapor. 18 Temmuz. s. 1

⁴ A.g.e. sf. 1

⁵ Chenoweth, Erica ve Maria Stephan. 2011. *Why Civil Resistance Works: The Strategic Loic of Nonviolent Conflict*. New York: Colombia University Press. sf.6

⁶ A.g.e. sf. 9

⁷ A.g.e. sf. 68

⁸ A.g.e. s.f 62

⁹ Chenoweth, Erica. 2014 Trends in Civil Resistance and Authoritarian Responses. The Atlantic Council Future of Authoritarianism Project. Nisan 15.

¹⁰ Chenoweth, Erica ve Maria Stephan. 2011. *Why Civil Resistance Works: The Strategic Loic of Nonviolent Conflict*. New York: Colombia University Press. sf.66

¹¹ Thomas C. Schelling. 1968. “Some Questions on Civilian Defence,” in Adam Roberts, ed., *Civilian Resistance as a National Defence: Non-Violent Action Against Aggression*. Harrisburg, PA: Stackpole Books. sf. 304

¹² Ackerman, Peter ve Jack DuVall. 2000. *A Force More Powerful: A Century of Nonviolent Conflict*. London: St. Martin's Press/Palgrave Macmillan. s. 113-174

¹³ Chenoweth, Erica ve Maria Stephan. 2011. *Why Civil Resistance Works: The Strategic Loic of Nonviolent Conflict*. New York: Colombia University Press. sf.30-61

¹⁴ A.g.e. sf. 30-61

Bu makale şurada yer almıştır: Mathew Burrows ve Maria J. Stephan (eds.), *Is Authoritarianism Staging a Comeback?*, Washington, DC: The Atlantic Council, 2015.

¹⁵ A.g.e. sf. 46-49

¹⁶ *A Force More Powerful*. Dir. Steve York. York Zimmerman. 2000. Film

¹⁷ Binnendijk, Anika Locke, ve Ivan Marovic. 2006. Power and Persuasion: Nonviolent Strategies to Influence State Security Forces in Serbia (2000) and Ukraine (2004). *Communist and Post-Communist Studies* 39, no. 3 (Eylül). s. 411-429

¹⁸ Nebojsa Covic ile röportaj, *Vecernje Novosti*, 2 Ekim, 2010.

¹⁹ Gawande, Atul. 2009. *The Checklist Manifesto: How to Get Things Right*. New York: Picador. sf. 47

²⁰ A.g.e. sf. 79